
Zlatko
KARAČ

Arhitektonski fakultet, Zagreb

TRAGEDIJA URBANE BAŠTINE VUKOVARA

Razaranje hrvatskog i
europskog identiteta
grada 1991.

Do ratnih razaranja 1991., Vukovar je po svojoj dojmljivoj povijesnoj fizionomiji, brojnosti i dobroj sačuvanosti spomeničkog fonda spadao među najvrednije urbane cjeline u kontinentalnom dijelu Republike Hrvatske.

Položaj grada, uvjeti nastanka

Formiran je na povišenome lesnom platou uz desnu obalu Dunava, na ušću rječice Vuke. Smješten je na granici dviju povijesnih regija – Slavonije i Srijema – na reljefno slikovitom položaju gdje se niski slavonski ravnjak naglo penje na brdske obronke Fruške gore. Topografske su razlike u samoj povijesnoj jezgri između niskog dijela uz obale rijeke (78 m.n.v.) i povišenog platoa na kome su izgrađeni franjevački samostan, vodotoranj ... itd. (109 m.n.v.), više od 30 metara. Stoga grad ima vrlo dojmljivu siluetu, posebno na sjevernome dunavskom prospektu.

Kroz povijest, Vukovar se razvijao kao podunavski lučki grad s jakom trgovinom i obrtom (brodogradnja, ciglane, ribarstvo), s prometnim povoljnositima vezanim uz važnu kraljevsку cestu i most na Vuki, te kao centar prarade za bogato ruralno zaleđe (mlinovi). U novije vrijeme prepoznatljiv je kao industrijsko središte (“Borovo”, “Vuteks”, “Vupik”).

Prema posljednjem je predratnom popisu stanovništva grad Vukovar imao 44.639 žitelja (1991.), i po veličini je zauzimao 11. mjesto među hrvatskim gradovima.

Urbana topografija

Suvremenu urbanu aglomeraciju Vukovara čine četiri, po karakteru i vremenu nastanka, različite gradske cjeline.

- STARI VUKOVAR na desnoj obali Vuke i Dunava izgrađen je organično i nepravilno, formirajući zgušnute nizove kuća uz krivudave ulice u dobro zaklonjenim prodolinama – “surducima”, kroz koje su prolazili putevi

vi. Povijesno, ovo je građanski trgovačko-obrtnički dio Vukovara u kojem se do danas održalo gradsko središte. Visoke terase ("Švapsko brdo", "Milovo brdo", "Mitnica"...) koje poput vijenca štite povijesnu jezgru smještenu u dolini, planski i postupno se izgrađuju tek od početka XIX. st., uglavnom nizovima tipiziranih kuća ruralne fisionomije.

- NOVI VUKOVAR, mnogo manji dio grada na lijevoj obali Vuke, s također planski trasiranim mrežom ulica, naseljen je početkom XVIII. st. (od 1722.). U prošlosti sjedište je feuda Eltz, županijske uprave, suda i vojnoga garnizona.
- BOROVO, treća i najnovija gradska cjelina nastaje kao industrijsko naselje visokih urbanih kvaliteta (od 1931.) na dotada nenapučenome ravnom terenu uz Dunav, tri kilometara sjeverozapadno od Vukovara. Izvorno je koncipirano kao zasebni satelitski "vrtni grad", no danas je Borovo strukturno povezano s Vukovarom u gradsku konurbaciju.
- LUŽAC (stara Eltzova pustara), kao četvrta sastavnica suvremenog Vukovara, preko lučke i skladišne zone Prijeva koja spaja Borovo i Vukovar, danas je inkorporiran u gradsku cjelinu.

Urbani razvoj i izgradnja grada – oblikovanje identiteta grada

- Na širem gradskom području postojalo je još od vremena neolitika (V. tisućljeće prije Krista) nekoliko utvrđenih prapovijesnih naselja smještenih uz močvarne obale rijeka ili na povиšenim "gradecima" (danas su to lokaliteti "Lijeva bara", "Desna bara", "Kriva bara", "Supoderica", "Ciglana Eltz", "Najparov vrt", "Petri skela", plato Gimnazije, i malo izvan grada Vučedol).

- U razdoblju rimske antike (I.-IV. st.) prostor oko ušća Vuke nije naseljen, ali neki slučajni nalazi (lokaliteti "Petri skela", "Velika skela", "Olajnica", perivoj Eltz) ipak upućuju na postojanje manje cestovne stacije ili utvrđenja (*propugnaculum*) na dunavskom *limesu*.

- Prva ranosrednjovjekovna naseobina sa zemljanim drvenom utvrdom nastala je visoko iznad Dunava na platou oko današnjega samostana i gimnazije (vjerojatno krajem VIII. st.), a protezala se sve do "Lijeve bare", gdje je otkrivena velika starohrvatska nekropola bjelobrdskoga kulturnog kruga (X.-XIII. st.). Slična manja grobišta kao indikacija još nekih ranosrednjovjekovnih naselja utvrđena su i na "Krivoj bari", te uzduž glavne ulice Novog Vukovara.

- Početkom XIII. st. grad je već morao biti vrlo razvijen jer se Vukovar u prvim pisanim izvorima spominje

kao središte županije (*in comitatu de Wolkou*, 1220.). Romaničko-gotička utvrda s tri kule građene opekom (*castrum Walkow*, 1231.), stajala je povrh "Bećarskog križa", a nastajala je u nekoliko faza (srušena 1752.). Uz nju se na današnjemu samostanskom brijezu formirala jezgra staroga jobagionskog naselja zaštićenog palisadama. U to vrijeme već je postojalo i trgovačko podgrađe, *suburbium* (Radićeva ulica i priobalje Vuke), koje vrlo rano dobiva status "slobodnoga kraljevskoga grada" (1231.). Treća cijelina srednjovjekovnoga grada, trgovište Varoš (*Warasy*, 1286.), nalazila se na lijevoj obali Vuke (negdje oko novog stadiona) i egzistirala je kao posebno naselje do početka XVI. st. kada je raspunjena. U srednjovjekovnom Vukovaru zabilježeno je i sjedište arhiđakonata (spom. 1229.), dvije župe (spom. 1251.), te kamene romaničke crkve Sv. Jurja i Sv. Lamberta.

• U razdoblju turske vladavine (1526.-1687.) Vukovar gubi značenje, pa se spominje tek kao *kasaba*, a u upravnom pogledu kao *nabija* (XVI. st.) i kasnije *kadiluk* (XVII. st.). Prema *Defteru* s kraja XVI. st. u gradu je bilo deset mahala s 233 kuće. Kasnije, tijekom XVII. st. broj mahala opada, ali se broj kuća do kraja turske vladavine povećao na oko 350, uz 2500 žitelja u gradu (koeficijent 7 st./kuća). Turski je Vukovar zauzimao otprilike isti prostor kao i srednjovjekovni grad, s površinom od 20,5 ha i u to vrijeme je bio veći od bilo kojega grada na slobodnom dijelu Hrvatske. Nepravilna gradska matrica i najveći dio građevnih struktura također je kroz cijelo tursko razdoblje kontinuirao još od srednjeg vijeka, budući da grad prilikom zauzimanja (1526.) nije razaran, a ni kasnije tijekom XVI. i XVII. st. nije bilo ni bitnih degradacijskih procesa, ni većih razvojnih poticanja (grad stagnira).

Na glavnom putu sultana Sulejman izgradio je veliki drveni most preko Vuke (1526.; srušen 1772.), a podignuto je i sedam *džamija* ili *mesdžida*, te *karavanseraj*, tri *hana*, derviška *tekija*, *hamam*, *mektebi* i još barem tri manja mosta.

Turci su napuštajući Vukovar (1687.) do temelja spali i ispraznili grad koji u narednih nekoliko godina osim vojnika nije imao stalnih žitelja. Prva obnova postturskog Vukovara izvršena je na novoj, do tada nenapuštenoj lokaciji na "Otoku" uz ušće Vuke (od 1691.), gdje je iz okolnih sela kolonizirano posve novo stanovništvo (prema popisu iz 1698. *Insula Vukovariensis* je imala 57 kuća). Prava barokna revitalizacija Vukovara bila je moguća tek nakon radijalnog čišćenja ruševina turske kasabe (oko 1700.), kada se grad ponovno izgrađuje na negdašnjoj lokaciji, ali bez strukturnog kontinuiteta i sa posve izmijenjenom urbanom matricom. Stoga turski Vukovar (poznat prema planu iz 1687.) nije ostavio trag u kasnijim razvojnim faza-

ma naselja osim u nekim dijelovima koridora glavne ulice, a eventualni turski prezici posve su se izgubili u kasnijim čestim rušenjima uslijed poplava, velikih požara i planskih regulacija koje su provođene od kraja XVIII. st.

• Pod austrijskom komorskom vlašću grad se revitalizira, podižu se i neki drveni javni objekti izrazitih pučkih karakteristika: prva pravoslavna crkva (oko 1690.), prva franjevačka crkva (1707.), te državna pošta (1695.). Stambene kuće također su isprva bile građene od drveta, pletera i čerpića, a pokrivane su šindrom i trstikom, pa su vrlo česti požari u kojima nestaju čitave gradske četvrti (1736., 1743., 1755.). Ništa od toga najranijeg sloja vukovarskoga “drvenog baroka” nije se očuvalo.

Prve tvrdo zidane građevine izrazitih stilskih obilježja vukovarske su barokne crkve, koje gotovo sve nastaju tijekom prve polovice XVIII. st.: dvokatni franjevački samostan (1723.–1756.) s crkvom Sv. Filipa i Jakova (1723.–1733.) i monumentalnim zvonikom (*M. Weichmann*, 1773./1774.), pravoslavna crkva Sv. Nikolaja (1733.–1737.; pregrađivana 1755. i 1763.), kapela Sv. Roka kraj dvorca sa slikovitom drvenom lukovicom na zvoniku, i drugim elementima pučkog baroka (1740.; pregrađena 1805. i 1858.), negdašnja grobna kapela Sv. Križa (1741.–1744.; izgorjela 1921.), mala kapela Sv. Ivana Nepomuka u parku ispred samostana (1749.), te zatvorska kapelica u dvorištu Županije (oko 1780.). U to vrijeme u Vukovaru su sagrađene čak četiri škole (1730.–1743.). Najstarije zidane građanske kuće katnice, s karakterističnim masivnim arkadama i otvorenim, nadsvodenim trijemovima u prizemlju nastaju oko dvaju baroknih gradskih trgova trokutaste osnove u Starom Vukovaru (kuće Mihailović, Bingulac, Poić..., 1750.–1790.).

Organizacija baroknoga grada poznata je s Frastove karte (1733.), Blumenove (1759.) i Schraudove karte (1795./1796.), koje jasno pokazuju da Vukovar tada još nije prešao svoj srednjovjekovni i turski duktus, osim u podužnom širenju uz glavni put Osijek–Beograd (*Via longa regia*). Na kraju XVIII. st. grad se prostirao do “Milovog brda” i do početka *surduka* (prodolina), a pred veliku kugu (1795.), nakon samo jednog stoljeća postturske urbanizacije brojio je 1000 kuća, s 5651 stanovnikom. Na prijelazu XVIII./XIX. st. kroz središte grada sagrađena je zidana kanalizacija, kao prva velika komunalna intervencija.

S Novim Vukovarom na lijevoj obali Vuke, stari je dio povezan masivnim zidanim mostom koji je posljednja kasnobarakna gradnja u Vukovaru (*J. Rubigger*, 1787.; srušen 1932.). Prostor Novog Vukovara naseljava se tek poslije 1722., isprva oficirima i podanicima Komore, a kasnije službenicima feuda Küffstein (od 1728.) odnosno Eltz (od

1736.) i Srijemske županije, koja je ovdje imala sjedište (od 1745.). Uzduž jedine, u to vrijeme, izgrađene ulice u novom je dijelu do kraja XVIII. st. nastalo oko 100 masivno građenih prizemnica s karakterističnim visokim krovistiama.

• Iako se Novi Vukovar razvija istovremeno s baroknim Starim Vukovarom, većina ovdašnjih građevina nosi odlike ranoga klasicizma kojega donose vojni inženjeri. Već polovicom XVIII. st. na mjestu današnjega suda nastaje kompleks konjaničke kasarne (srušene 1902.), a kasnije se grade još dvije manje vojarne. Umjesto stare feudalne kurije (iz 1736.) gradi se monumentalni ranoklasicistički dvorac Eltz (1749.-1751.; dograđivan 1781., 1811., 1824. i kasnije na izmaku historicizma). Malo dalje nastaje i elegantna palača Županije s istaknutim središnjim rizalitom, naglašenim prizemnim trijemom i krovnim timpanonom s velikim grbom (*J. Hatzinger*, 1773.). Nasuprot dvorcu nalaze se četiri kurije uprave vlastelinstva s kraja XVIII. st. Na drugom kraju, bliže mostu sačuvane su klasicističke katnice Rogulić i Uglješić (srušena u Domovinskom ratu), te kurija Adamović (oko 1840.) i hotel "Lav" (1856.; srušen nakon poplave 1965.). Do kraja stoljeća sagrađen je veliki jednokatni objekt manufakture svile, dvije pivovare i dva mlina, te mnoštvo vodenica uz dunavsku obalu.

Klasicizam se u baroknom ambijentu Starog Vukovara javlja znatno kasnije, tek početkom XIX. st., i to sa svega nekoliko objekata poput uglovnice obitelji Stanišić i otmjene zgrade Gradskog magistrata, *Domus oppidana* (*A. Semper*, 1817./1818.). Kod ušća Vuke gradi se drveni most (1847.). Iz toga su doba donedavno još postojale pučke kuće tršcare – "nabijače" (Kačićeva ul., Podvuka). Na izvoru Dobra voda, nedaleko od grada, izgrađena je pravoslavna kapela Sv. Petke (1808.-1811.). Od javne plastike ambijentalno su vrijedni kameni "Bećarski križ" (1805.) i raspešlo *Ex voto* od kovanog željeza ispred franjevačke crkve (1840.), oba uništena u nedavnom ratu.

Bidermajer također jedva da je ostavio trag u Vukovaru (kuća Ensminger u glavnoj ulici).

Osim kuge (1795./1796.), određeni zastoj u razvoju naselja tijekom prve polovice XIX. st. prouzročili su opetovani veliki požari (1809., 1822., 1833. i 1836.). Katastrofalne posljedice izazvao je požar 1822. koji je uništio 327 stambenih zgrada i 600 gospodarskih objekata – trećinu ondašnjega Starog Vukovara (iz te godine sačuvan je plan regulacije gradskog središta *G. Homera*). Vukovar je 1850. brojio 6178 stanovnika i 1233 kuće.

• U drugoj polovici XIX. st. grad se naglo širi prema periferiji uz izlazne putove prema selima, a osobito na "Mitnici" i na "Šapskom brdu", koji su izgrađeni tipizira-

nim nizovima kuća "zabatnoga" ruralnog tipa. Stari i Novi Vukovar tek tada se ujedinjuju u jedinstvenu gradsku općinu (1873.) i to je razdoblje velikog prosperiteta. Većina ulica pokriva se kalandrom (1876.), do Vukovara je stigla i željeznica (do predgrađa 1879.; do grada 1891.; produžetak oko grada 1912.), a uvodi se i elektrika (1909.). Izvedeno je raskošno ozelenjavanje glavne novovukovarske ulice sadnjom četverostrukog drvoreda (*M. Lancosz*, 1903.). Na prijelazu stoljeća grad broji 2610 kuća i 10.032 stanovnika (1901.).

U razdoblju historicizma u središtu Vukovara nastalo je više kvalitetnih pseudostilskih realizacija: palače Paunović (1867.), Jirkovsky (*K. Kaellcseny*, 1874.), Landesmann (1893.), Njemačka škola na "Švapskom brdu" (1891.), Obrtna škola (1892.), Gimnazija (*F. Streim*, 1894.), hotel "Grand", kasnije Radnički dom (*V. Nikolić*, 1895.-1897.), Kotarski sud (*A. Tokos*, 1902./1903.), Srpski dom (1905.) te na prijelazu historicizma u secesiju, zgrada Srpske pravoslavne opštine (*M. Matić*, 1909./1910.). Vrijedno je spomenuti neobaroknu adaptaciju dvorca Eltz (*V. Sidek*, 1895.-1907.) i otmijenu paladijansku vilu Knoll, kasnije mali dvorac Eltz (građen oko 1860.). Među desetak historicističkih kapelica ističu se: mauzoleji Paunović (*A. Tokos*, 1898.), Eltz (*V. Sidek*, 1907.), Panić i Stanić (*M. Pilar*, 1906.), kapela Gospe od hrasta na Priljevu (*I. Möller*, 1891./1892.). Od monumentalnih sakralnih gradnji osobito su dojmljivi primjeri kupolna sinagoga (*L. Schöne*, 1889.; srušena 1958.) te velika dogradnja franjevačke crkve (*R. Jordan*, 1896./1897.). Grade se i mnogobrojni objekti rane industrijske arhitekture: Eltzov žitni magazin (1860.), mlinovi, vatrogasno spremište (1866.; srušeno poslije 1965.), klanonica (*A. Tokos*, 1901.)...

- Osim vrlo uspjele adaptacije kalvinske crkve (*F. Funtak*, 1910.) i zgrade Madžarske škole (1911.; dograđena 1922.) prave secesije u Vukovaru gotovo i nema. Javljuju se tek kompozitni oblici tirolske i ugarske secesije, npr. zgrada željezarije Tachtler u središtu grada (1914.). Vrlo su vrijedne *art deco* međuratne realizacije *F. Funtaka* i *Karlovske*, te *A. Freudenreicha* (Hrvatski dom, 1919.-1922.), a posebice *E. Gölisa* (vile u Kidričevoj ulici, uglavnicu Gašparove apoteke (1927.), dječjeg dispanzera, stare zgrade Srpske banke (1922.), kuće "Tehničara", kuće Milanković (1925.), itd.). Dvadesetih i tridesetih godina u Vukovaru djeluju i domaći školovani majstori graditelji: *F. Treml*, *F. Kundl*, *M. Kerek*, *M. Puches*, itd.

- U obližnjem Borovu, u oblicima avangardne moderne češkim se kapitalom gradi veliki kompleks industrijskoga grada "Bata-ville", paradigmatska realizacija europ-

skog značaja (*F. L. Gabura, V. Karfik, A. Vitek, 1931.-1938.*). Neposredno pred II. svjetski rat Vukovar već ima 60 ulica i šest trgova.

• Nove urbanističke planove u razdoblju 1945.-1991., a osobito poslije velike poplave 1965. kada je teško oštećeno gradsko središte, izradili su *M. Maretić, R. Miščević, A. Paunović i M. Salaj*.

Iz novijeg vremena zapažene arhitektonске realizacije ostvarili su: *A. Dragomanović* (robna kuća, 1969./1970.), *M. Salaj* (hotel "Dunav", 1976.-1980.), *P. Kušan - S. Kolobov* (novi vodotoranj, 1962.-1968.), *M. Šosterić* (industrijska pekarnica na Priljevu, 1972.-1976.), *B. Velnić* ("Nama", 1979.). Kvalitetnu stambeno-poslovnu interpolaciju u Nazorovoju ul. projektirala je *B. Marušić* (1976.-1978.) a brojne nove stambene i industrijske gradnje izveli su i vukovarski arhitekti *I. Mikić, M. i T. Papić, V. Pokas, A. Kedmenec, S. Marušić, V. Štimac, Đ. Skrbin*, i dr.

Na javnim gradskim prostorima do Domovinskog je rata stajalo nekoliko vrijednih skulptura *A. Augustinčića, G. Antunca, Ž. Janeša i B. Crnjaka*. U Dudiku, na periferiji Vukovara, nalazi se Spomen-park posvećen žrtvama II. svj. rata (prvi spomenik *Z. Kolacio*), kasnije uređen kao vrlo uspјelo djelo *B. Bogdanovića* (1980.).

Ratna razaranja grada 1991. i prepostavke obnove

Za tromjesečne srpske opsade Vukovara u jesen 1991. (25. 8. - 18. 11.) u artiljerijskim je napadima na grad ispaljeno preko 100.000 granata. Sustavna rušenja Vukovara nastavljena su i tijekom nekoliko godina okupacije (do 15. 1. 1998. kada je dovršen proces reintegracije), te je u konačnici posve razorena povijesna cjelina i gotovo sav spomenički fond Vukovara. Osobito su teško stradale najvažnije urbane dominante, simboli hrvatskog identiteta grada: franjevački samostan s crkvom (samo na tom kompleksu ratna šteta je 45,5 milijuna kuna), brojne kapele, dvorac Eltz (41 milijun kuna), palača Županije (20 milijuna kuna), Gimnazija (17,5 milijuna kuna), rodna kuća nobelovca L. Ružičke, barokna jezgra ..., no uništena je i gotovo sva industrija, komunalna infrastruktura i gotovo 3/4 stambenog fonda. Ukupna ratna šteta u gradu procijenjena je na 8,15 milijardi kn.

Obnova grada (odvija se od ljeta 1998.) temelji se na dokumentaciji pripremljenoj u okviru UNESCO-ovog "Projekta Vukovar" (1995./1996.), te na *GUP-u* (1996.) i *Detaljnog regulacijskom planu uređenja središnjega gradskog područja* (1997.). Spomeničke zgrade uglavnom se obnavljaju u okviru državnog donacijskog programa stručno korektno, uz

provedena konzervatorska istraživanja i nadzor, no za sada u vrlo reduciranim broju samo najvažnijih objekata. Na urbanističkoj razini obnove dosadašnji rezultati se mogu ocijeniti lošima jer je propuštena prilika da se korigiraju (ili ne obnavljaju) ranije nekvalitetno planirani ili divlje izgrađeni dijelovi grada, posebno ekstenzivna periferija i lučko-industrijski bazen Priljeva. Politička pretpostavka obnove "svatko na svoju parcelu, svatko u svoju kuću" rezultirala je nesustavnom "točkastom" obnovom individualnih objekata s bezbrojnim kavernama i srušenim međuprostorima koji se za sada neće obnavljati (zbog demografskih gubitaka, raseljavanja stanovništva i nepoznatih vlasnika oko 40% urbane strukture nije u programu obnove), što će za dugo vremena stvarati sliku *srušenoga grada*.

Elementi spomeničke valorizacije grada

U vrijednosnom pogledu najdominantniji stilski sloj povijesnog dijela Vukovara je korpus baroknih građevina, a brojnošću i kvalitetom realizacija izdvajaju se i zgrade iz razdoblja visokog historicizma. Najvrijedniji spomenički sklopovi na području grada Vukovara su:

- MEĐUNARODNE VRIJEDNOSTI (0. kategorija): arheološki lokalitet Vučedol;
- NACIONALNE VRIJEDNOSTI (A kategorija): arheološki lokalitet "Ljeva bara", franjevački samostan sa župnom crkvom Sv. Filipa i Jakova, kompleks dvorca Eltz, palača Županije srijemske, sklop baroknih jednokatnica s trgom u Starom Vukovaru;
- REGIONALNE VRIJEDNOSTI (B kategorija): pravoslavna crkva Sv. Nikolaja, kapela Sv. Roka, kurije Eltz, vila Knoll, palača "Grand" hotela, palača Kotarskog suda, zgrada Madžarske škole i neke građanske kuće u povijesnoj jezgri;
- LOKALNE I MJESNE VRIJEDNOSTI (C, D kategorija): najveći broj pojedinačno zaštićenih građevina na području grada, uglavnom ambijentalnog značenja.

Među urbanističkim intervencijama po svojim se do metima i posljedicama na oblikovanje povijesne jezgre i ukupne urbane aglomeracije Vukovara izdvajaju: prva regulacija grada poslije kuge (1796.), regulacija grada nakon velikog požara (G. Homer, 1822.), izgradnja pojasa željeznice (1891.; produžetak 1912.), te planska izgradnja novoga satelitskoga industrijskoga grada "Bata-ville" (1931.-1938.).

U slici grada valorizacijski se visoko ističe sjeverna dunavska panorama Vukovara i neki mikrourbanistički interijeri u baroknoj jezgri.

LITERATURA

- Filipović, D.; Karač, Z.; Uršić, B. (2000.), *Vukovar - Die Erneuerung des historischen Kerns*, Kulturministerium, Die Verwaltung für den Kulturerbeschutz, die Abteilung für Denkmalpflege Osijek, Osijek.
- Karač, Z. (1992.), *Vukovar and its Architecture*, "Čovjek i prostor"/"Arhitektura", spec. issue, 1: 8-11, Zagreb.
- Karač, Z. (1997a.), "Projet Vukovar" de l'UNESCO, formation de la base..., u: De la Colombe à la paix: 48-61, Ministere de la culture de la République de Croatie, Zagreb-Paris.
- Karač, Z. (1997b.), *Vukovar - Presentation of important buildings for donors (Catalogue)*, u: Vukovar - Reconstruction Challenge: 30-81, Ministry of Development and Reconstruction, RH, Zagreb.
- Karač, Z. (1997c.), *Vukovar - Urban development and architectural heritage*, u: Vukovar - Reconstruction Challenge: 11-14, Ministry of Development and Reconstruction, RH, Zagreb.
- Karač, Z. (2001.), *Der historische urbanistisch-architektonische Komplex der Stadt Vukovar*, u: Kulturparks. Tagungen 2000: 119-123, St. Pölten.
- Karač, Z.; Horvat, V. (1998.), *The Nobel Laureate Lavoslav Ružička Memorial and Research Centre in Vukovar - Preliminary Renewal Study*, HAZU, Zagreb.
- Karač, Z.; Ukrainčik, V. (2001.), *Urbanistisch-konservatorische Aspekte des Wiederaufbaus der Stadt Vukovar*, u: Kulturparks. Tagungen 2000: 129-130, St. Pölten.
- Kereković, B. (1994.), *The Vukovar Project: from the ashes of war...*, "GIS Europe", 3 (1): 30-33.
- Kusin, V. (1998.), *Reconstruction of Vukovar's Heritage*, "Croatia Weekly", 1 (36): 16, Zagreb.
- Paunović, A. (1997.), *Vukovar town planning designs*, u: Vukovar - Reconstruction Challenge: 19-22, Ministry of Development and Reconstruction, RH, Zagreb.
- Predrijevac, Z.; Filipović, D.; Šimičić, Đ. (2001.), *Organisation und Durchführung der Erneuerung der historischen Baudenkmäler im historischen Komplex der Stadt Vukovar*, u: Kulturparks. Tagungen 2000: 131-135, St. Pölten.
- Ukrainčik, V. (1997.), *War damage caused to cultural monuments in the historic urban complex of Vukovar*, u: Vukovar - Reconstruction Challenge: 27-29, Ministry of Development and Reconstruction, RH, Zagreb.
- Uršić, B. (2001.), *Zerstörung durch die Kriegshandlungen und Bewertung der Kriegsschäden an den historischen Baudenkmälern der Stadt Vukovar*, u: Kulturparks. Tagungen 2000: 124-128, St. Pölten.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *The Population of Vukovar and the Surrounding Area*, Ekološki glasnik, NZ Globus, Zagreb.

Prilozi

Slika 1.

Grad na rijeci – dunavska veduta Vukovara krajem 19. stoljeća, s glavnim urbanim dominantama: baroknim franjevačkim samostanom (lijevo) i historicističkom kupolnom sinagogom (desno) [razglednica, 1900.]

Slika 2.

Akropola nad baroknim gradom – franjevački samostan s crkvom sv. Filipa i Jakova (utemeljen 1722.); u pozadini je vukovarska Gimnazija [razglednica, 1910.]

Slika 3.

Srce gradanskoga Vukovara – barokni trg okružen reprezentativnim trgovackim kućama (izgrađivan 1750.–1780.) [razglednica, 1916.]

Slika 4.

Srednjoeuropski identitet grada – barokni dvorac i perivoj grofova Eltz (izgrađivan od 1749.) [razglednica, 1916.]

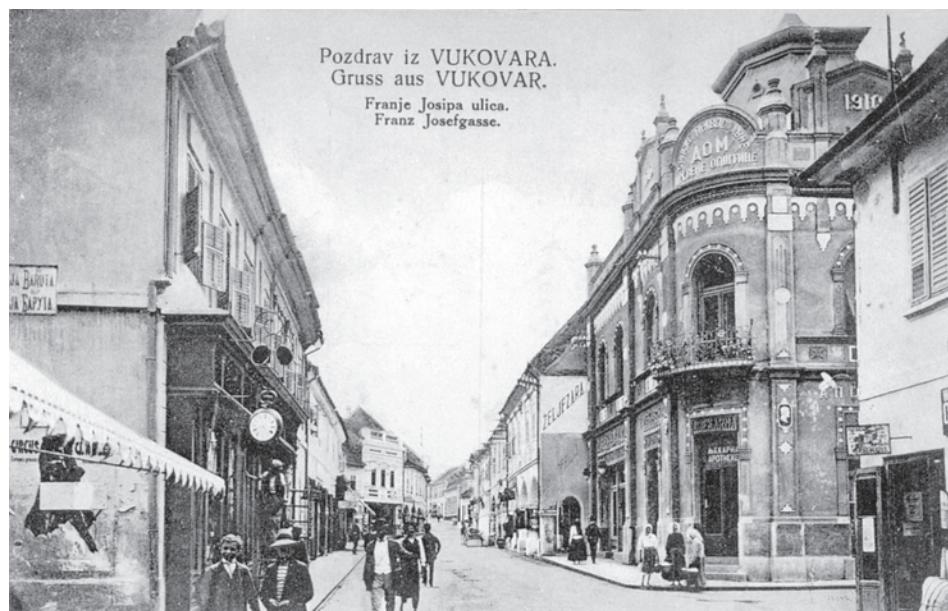
Slika 5.

Simboli povijesnog Vukovara – palača "Grand hotela" (1895.–1897.) i barokni lučni most na starome riječnom ušću Vuke (1772.)

Slika 6.

Vizure vukovarskog *fin du siècle* – glavna gradska ulica početkom 20. stoljeća [razglednica, oko 1910.]

Slika 7.

Pred rodnom kućom nobelovca Lavoslava Ružičke (smještena krajnje desno) – pogled na glavnu ulicu tzv. Novog Vukovara [razglednica, 1916.]

Slika 8.
Dvorac Eltz (spomenik "A" kategorije) – Gradski muzej i rezervna ratna bolnica: rata Šeta 5,56 milijuna Eura, bez muzejskog inventara
[foto: J. Zentner, 1992.]

Slika 9.

Dvorac Eltz – dvorišno krilo razoren avionskom bombom, tzv. "krmačom", težine 500 kg [foto: arhiv "Vjesnika"]

Slika 10.

Franjevački samostan, zvonik i crkva sv. Filipa i Jakova (spomenik "A" kategorije) – u izvješćima TV Beograd 1991. redovito spominjano kao "ustaško mitraljesko gnezdo": *ratna šteta 6,15 milijuna Eura* [foto: Z. Karač, 1998.]

Slika 11.

Franjevački samostan, klaustar – za opsade grada služio je kao civilno sklonište i kao spremište sakralnih i muzejskih umjetnina, uz ostalo i Zbirke Bauer

Slika 12.

Hrvatski dom, secesijsko gradsko kazalište (spomenik "C" kategorije) – građevina potpuno uništena u požaru izazvanom napalom bombama: *ratna šteta 1,1 milijun Eura, bez opreme* [foto: Z. Karač, 1997.]

Slika 13.

Hrvatski dom – vanjština objekta razorena granatama s pancirnim punjenjem, ispaljenim s dunavskoga ratnog brodovlja JRM [foto: Z. Karač, 1998.]

Slika 14.

Gimnazija (spomenik "C" kategorije) – školski objekt granatiran zapaljivim fosformim bombama (izazivaju požar kojega nije moguće ugasiti): *ratna šteta 2,38 milijuna Eura, bez opreme* [foto: "Hrvatska elektroprivreda" / UNTAES, 1996.]

Slika 15.

Rodna kuća nobelovca Lavoslava Ružičke (spomenik "B" kategorije) – muzejski objekt s memorijalnom zbirkom zapaljen fosformim bombama: *ratna šteta 300.000 Eura, bez muzejskog inventara* [foto: V. Červenka, 1992.]

